

ISTORIJA UMJETNOSTI I KULTURE

SREDNJOVJEKOVNI GRADOVI U
CRNOJ GORI

PROF.NUSRET BALIC

Danas u Crnoj Gori postoji preko **50 gradova i utvrđenja** iz srednjevjekovnog perioda, ali je samo manji broj dostupan i poznat stanovništvu i turistima. Preko 40 lokaliteta polako pada ili je već palo u zaborav. Ovakav potencijal na tako malom prostoru je prava rijetkost, naročito ako znamo da je veliki broj utvrđenja i danas u dobrom stanju kao i prirodni ambijent u kome se nalaze. Nažalost, dosadašnje aktivnosti oko upoznavanja javnosti sa ovim velikim kulturnim, istorijskim i graditeljskim resursom nisu bile dovoljne, kao ni konkretno djelovanje na terenu koje bi ove gradove zaštitilo od daljeg propadanja.

KOTOR

SMJESTIO SE NA IZUZETNO ZNAČAJNOM I ATRAKTIVNOM GEOGRAFSKOM PROSTORU IZMEDJU NAJVIŠE PLANINE DINARSKOG MASIVA, ORJENA (1.895 M) I ULAZA U JEDAN OD NAJLJEPŠIH ZALJEVA SVIJETA, BOKU KOTORSKU. ON PREDSTAVLJA ADMINISTRATIVNI, KULTURNI I PRIVREDNI CENTAR OPSTINE, KOJA SE PROSTIRE OD GRANIČNOG PRELAZA DEBELI BRIJEG DO NAJUŽEG DIJELA BOKE KOTORSKE (TJESNACA VERIGE - 300 M ŠIRINE), S VRLO BOGATIM I ŽIVOPISNIM SEOSKIM ZALEĐEM, NA UKUPNOJ POVRŠINI OD 235 KM² I IMA 33.034 STANOVNIKA, DOK SAM GRAD IMA OKO 12.739 STANOVNIKA (PREMA POPISU IZ 2003.). OSNOVAO GA JE HRVATSKI BAN I KRALJ U BOSNI TVRTRKO I. KOTROMANIĆ 1382. GODINE. PO OSNIVANJU NASELJE JE NAZVANO SVETI STIPAN^[1], A POTISNUT OSMANLIJAMA, U TADAŠNJU SVOJU TVRĐAVU POVLAČI SE HERCEGOVAČKI PLEMIĆ HERCEG STJEPAN VUKČIĆ KOSAČA GDJE UMIRE 1466. GODINE. OD TADA SE NASELJE PO NJEMU NAZIVA HERCEG-NOVI. ARTHUR EVANS SPOMINJE DA "NEKI" OVAJ GRAD 1878. GODINE NAZIVAJU DALMATINSKOM NICOM

HERCEG NOVI

Smjesten je na izuzetno značajnom i atraktivnom geografskom prostoru između najviše planine dinarskog masiva, Orjena (1.895 m) i ulaza u jedan od najljepših zaljeva svijeta, Boku kotorsku. On predstavlja administrativni, kulturni i privredni centar Opštine, koja se prostire od graničnog prelaza Debeli brijeg do najužeg dijela Boke kotorske (tjesnaca Verige - 300 m širine), s vrlo bogatim i živopisnim seoskim zaleđem, na ukupnoj površini od 235 km² i ima 33.034 stanovnika, dok sam grad ima oko 12.739 stanovnika (prema popisu iz 2003.).

Osnovao ga je hrvatski ban i kralj u Bosni Tvrtko I. Kotromanić 1382. godine. Po osnivanju naselje je nazvano *Sveti Stjepan*, a potisnut Osmanlijama, u tadašnjoj svojoj tvrđavu povlači se hercegovački plemić herceg Stjepan Vukčić Kosača gdje umire 1466. godine. Od tada se naselje po njemu naziva Herceg-Novi. Arthur Evans spominje da "neki" ovaj grad 1878. godine nazivaju dalmatinskom Nicom.

PERAST

Perast (talijanski: *Perasto*) je malo primorsko naselje u crnogorskoj opštini Kotor. Najveći je spomenik Boke kotorske (Crna Gora), sav je na kamenu i cijeli kameni.

Ima mnoge palate, crkve i kamene kuće. U 14. stoljeću postojalo je brodogradilište. U Perastu je radila prva pomorska škola. Od najраниjih dana Пераст је био окренут мору и поморству. Већ 1336. године Пераст је имао бродоградилште које је радило до 1813. године. Статус општине добио је 1580. године и задржао га све до 1950. Ипак, свој највећи процват Пераст доживљава у XVII и XVIII вијеку, када свјетским морима плови стотинак перашких лађа. Пошто је једна од најпознатијих поморских школа била управо у Перасту, Петар Велики је на препоруку Венеције синове познатих племићких фамилија слао у Пераст, да се обучавају код познатог математичара и морепловца Марка Мартиновића. Подаци говоре да је током 1697. и 1698. године на броду Марка Мартиновића пловило 17 руских кнежева.

BUDVA

Budva se smatra jednim od najstarijih naselja na Jadranu. Prema legendi, osnivač Budve bio je Kadmo, sin feničanskog kralja Agenona, vladar Tebe, muž Aresove i Afroditine kćeri Harmonije. U dubokoj starosti supružnici su bili prisiljeni napustiti grad. Na volovskoj zaprezi (otud naziv *Butoe* - volovi) došli su u zemlju Ilira i zagospodarili njome. Vjeruje se da se Kadmov i Harmonijin grob nalazi u blizini Epidamna, današnjeg Drača.

Antička Budva datira iz 4. st. pr. Kr. i jedan je od najstarijih gradova na istočnojadranskoj obali. Starorimsko naselje na mjestu Budve (opidum civium Romanorum) jezgra je širenja kršćanstva u budvansko zaleđe među romanizirane Ilire i nadolazeće Slavene. U 6. stoljeću ovdje je dobro ustrojena crkvena struktura s biskupom na čelu. Iz tog doba datira bazilika. Pouzdano se zna da je u Budvi 743. bilo sjedište biskupije. 840. godine podignuta je crkva sv. Marije in Punta, najstariju datiranu crkvu u čast Blažene Djevice Marije na istočnojadranskoj obali.^[1]

SVETI STEFAN

Prema predaji, na otoku Sveti Stefan sagrađena je utvrda 1442. godine, kada je i naseljena prvim stanovnicima. Utvrda je bila opasana zidinama da bi se u njemu mogle sklanjati porodice iz okolnih mjesta pred najездом Turaka i pirata. Po legendi, naselje je nastalo nakon pobjede paštrovićevskog oružanog odreda nad posadama turskih galija, a od zarobljenog plijena podignuta je tvrđava, s po jednom kućom za svako od dvanaest paštrovskih plemena. Na Svetom Stefanu, na balkonu iznad ulaznih vrata, paštrovski sud je desetljećima dijelio pravdu i rješavao sporove, pa je ono nazvano "mjesto od pravde".

Na Svetom Stefanu se nalaze tri manje crkve: crkva Sveti Stefan, po kojoj je otok dobilo ime, a nalazi se na najuzvišenijem dijelu otoka; crkva Aleksandra Nevskog, a najmanja, posvećenja Preobraženju, nalazi se na samom ulazu u gradić, koji je uskim nasipom spojen s kopnom.

Zbog svog pogodnog položaja Sveti Stefan je bio trgovinski i prometni centar Paštrovića. Bio je iznimno strategijski i trgovački značajan u vrijeme Mletačke republike i žive trgovine s Venecijom. Mjesto je počelo lagano gubiti na značaju krajem 19. stoljeća, kada se stanovništvo, mahom ribarsko, počelo iseljavati. Potpuno iseljavanje izvršeno je 1955. godine, kada je otok u cjelosti uređen i pretvoren u "grad-hotel". Ulice, zidovi, krovovi, pročelja kuća, zadržale su prvotni oblik, a unutrašnjost kuća dobila je najsavremeniji hotelski komfor.

BAR

Područje barske općine nalazi se na jugu Crne Gore, između Jadranskog mora i Skadarskog jezera, predstavlja dio povijesne regije Dalmacije, uokvireno je budvanskom, cetinjskom i ulcinjskom općinom, dok je sam grad Bar na 42" 6' zemljopisne širine i 19" 6' zemljopisne dužine, uz nadmorsku visinu od četiri metra. Barsko kopneno područje ima površinu od 506 km², a s pripadajućom vodenom površinom Skadarskog jezera od 128 km² (od albanske granice do Poseljana) zauzima ukupan prostor od 633 km². Bar je od Otrantskih vrata udaljen samo 180 km zračne linije, a pošto je preko Otrantskog zaljeva povezan sa srednjim i istočnim Mediterranom i lukama svih kontinenata, ima kraće i neposrednije veze sa svim pristaništima na obalama Sredozemnog mora, u odnosu na bilo koju luku na istočnoj obali Jadrana.

Bar se nalazi na samo 75 km od glavnog grada Crne Gore, Podgorice, a na udaljenosti od po 70 km, nalaze se dvije zračne luke - Podgorica i Tivat. Bar je veza Crne Gore sa svijetom, jer je granična općina, koja je Jadranskim morem vezana s Italijom.

ULCINJ

Ulcinj (на crnogor. ćiril. Улцињ, albanski: Ulqini, talijanski: Dulcigno) у Crnoj Gori, najjužnji grad i općina na crnogorskom primorju.

U blizini grada počinje Velika plaža, najveća plaža на jadranskoj obali.

Pо posljednjem službenom popisu stanovništva из 2003. godine, opština Ulcinj imala је 20. 290 stanovnika, raspoređenih u 39 naseljenih mjesta. Према једној теорији, Улцињ се прво звао Колхинон, по грчким колонистима из Колхиде, који су га основали. Римљани су га звали Kolhinium.

Од тога **Кол-хинијума** касније настаје **Ул-цињ**. О имену Улцињ је писано у никшићким новинама „Невесине“ из 1899. године, број 21. „Мајков. Ђ. Даничић, који је превео Мајкова, не употребљава ни Уњин ни Улцињ, него Оцињ, који и одговара старосрпском Лицин, јер се српско Л претворило у О. Прва имена мора да долазе од тал. Dulcigno. По цијелом приморју не чује се друкчије него Оцињ.“ Иларион Руварац у „Монтенегрини“ из 1899. г. на 72. страни помиње Оцињ и Бар.

CETINJE

Cetinje (talijanski: *Cettigne*; albanski: *Cetina*), službena je prijestolnica Crne Gore, opština i povijesno središte crnogorske nacije.

Cetinje je većma bilo i glavni crnogorski grad. Sazdao ga je crnogorski vladar Ivan Crnojević 1482.

Grad je smješten podno Lovćena, između Boke Kotorske, Skadarskog jezera i Jadranskog mora.

Nastajanje Cetinja je određeno povijesnim političkim i vojnom pozadinom u 15. stoljeću. Turski osvajački ratovi natjerali su Ivana Crnojevića (vladara Zete u to doba), da preseli prijestolnicu iz utvrđenog Zabljaka Crnojevića do nedostupnih dijelova, najprije na Obod (1475. godine) a uskoro poslije toga u podnožje planine Lovćen. Dvije godine poslije, 1484., u Cetinjskom polju sagrađen je i Cetinjski manastir posvećen Bogorodici. Biljarda, sagrađena 1838., kao arhitektonsko zdanje postala je osnovom urbanističke cjeline Cetinja, ujedno je mjestom donošenja najbitnijih odluka, kulturnog, političkog i državnog života Crne Gore i kao takva ulazi u svijest crnogorskoga naroda.

PRECISTA KRAJINSKA

Prečista Krajinska (na crnogor. ćiril. **Пречиста Крајинска**) ili **Bogorodica Krajinska** ili **Manastir Bogorodice Krajinske** srednjovjekovni grad, utvrda i crkveno središte na jugozapadnoj obali Skadarskoga jezera, u savremenoj Crnoj Gori, nekoć Dukljanskom kraljevstvu i Zetskoj državi.

Prvi puta se *Prečista Krajinska* u sačuvanim izvorima pominje u *Ljetopisu popa Dukljanina*, kada je krajem 10. st. u njoj pokopan Petrislav, otac Svetoga Vladimira (cit. na crnogor.). Početkom 11. st. *Prečista Krajinska* je dvor kneza Vladimira. U njezinoj crkvi Sv. Marije, kojoj je ktitorka Vladimirova žena Kosara, prenijeto je njegovo tijelo iz Prespe 1019. godine: Pretpostavka je da se u Duklji glagoljska pismenost mogla razviti pod uticajem snažnoga centra slavenske pismenosti u Ohridu. Uz Skadarsko jezero razvija se u 11. st. i kasnije književna djelatnost a u središtu je te djelatnosti bila *Prečista Krajinska*. Ostaci kompleksa danas su u ruševinama. Jedino je značajnije očuvana kula (imala pet katova) zvonika na zapadnom kraju jedne veće prostorije sazidane u nastavku crkve posvećene *Uspenju Prečiste Bogorodice*.

SVAC

Svač (na crnogor. ćiril. Свац, alb. Shas, lat. Suacium) je bio srednjovjekovni grad i utvrda u Crnoj Gori. Nastao je Svač u najranijem razdoblju povijesti dukljanske države. Najnovija istraživanja Svača od strane crnogorskih arheologa su dovela do procjene kako je utvrda u jednom razdoblju moguće bila sjedište države Vojislavljevića, prvotne crnogorske narodne dinastije. Svač se nalazi na stijeni iznad Šaskog jezera, oko 25 km sjeveroistočno od Ulcinja, kod savremenog sela Šas. Svač je bio okružen zidovima sa kulama.

Glavni je ulaz bio sa sjeverne strane, gdje se nalaze i tragovi podgrađa (lat. suburbium). Ispred ulaza, van zidina, pronađeni su ostaci jedne manje crkve.

Unutar zidina, pored ulaza, bila je katedrala sv. Ivana sazidana 1300. godine. Ta je katedrala moguće na temelju starijeg sakralnog zdanja, jer je apsida katedrale ubačena u prizemlje starijeg zdanja od kojeg očuvan sprat.

Na južnoj se strani utvrde stijene sokomito spuštaju prema jezeru. Pretpostavlja se da se tuda spuštalo do vode. Tu su zamjećeni ostaci kapije.

Unutar savremenog arheološkog nalazišta Svač pronađeni su fragmenti zgrada za stanovanje. Platformu Svača znanstvenici procjenjuju na oko 6 ha.

ZABLJAK CRNOJEVICA

Žabljak Crnojevića , srednjovjekovni grad i utvrda na ušću rijeke Morače u Skadarsko jezero, osnovan još za doba Vojislavljevića i Dukljanskoga kraljevstva u 11. stoljeću, jedno vrijeme crnogorska prijestolnica. Povijesni izvori iz 15. stoljeća, za doba Stefana I. Crnojevića i Gospodara Ivana Crnojevića, *Žabljak Crnojevića* opisuju kao državno središte. Iz njega je pokušani organizirani otpor navali Osmanlija kroz ravnicu oko Skadarskog jezera. U *Žabljaku Crnojevića* bila je dvorska palača i *Crkva Sv.Đorđija*.

No, prijestonica je 1478. bila konačno zauzeta, a *Crnojevići* su izmjestili državno središte u planine, u konačnom na Cetinje. *Osmanlije* su crkvu unutar *Žabljaka Crnojevića* pretvorile u džamiju, ojačali su bedeme i pretvorili ga u snažan vojni objekat prema ostatku slobodne Crne Gore. Kotoranin Marjan Bolica u svom opisu *Skadarskog sandžakata* 1614. godine bilježi da je ovo snažna i savremena utvrda kojom upravlja *dizdar aga*, osmanski gospodar. Navodi još da oko utvrde ima oko 250 domova Crnogorci su *Žabljak Crnojevića*, tijekom povijesti, više puta nastojali osvojiti. Za doba vladara Petra II. Petrovića crnogorski junak *Kenjo Stankov Janković* je 1835. sa 12 saboraca uskočio unutar bedema te zarobio *Jakub-agu* sa 60 vojnika. No, *Žabljak Crnojevića* će do 1878. ostati u posjedu *Osmanlija*, od kada se trajno nalazi u Crnoj Gori.

OBOD

Obod (na crnogor. ćiril. **Обод**, također se naziva i *Riječki grad*) od 1475. do 1482. godine bila je prijestolnica Crnojevića države.

Obod je sagradio Gospodar crnogorski Ivan Crnojević. Raniju prijestolnicu, Žabljak Crnojevića, Turci su zauzeli 1478., pa je središte privremeno premješteno u Obod, a konačno na Cetinje.

Postoji malo vjerojatna pretpostavka da je u Obodu radila Crnojevića tiskara u kojoj je tiskan Oktoih.

Gradina, nekoć tvrđava s podziđem, danas se nalazi na desnoj obali Crnojevića rijeke, iznad naselja Rijeka Crnojevića na obali Skadarskoga jezera.

PRAPRATNA

Prapatna na crnogor. ćiril. Прапратна je prijestolnica i župa za doba Dukljanskoga kraljevstva, između Bara i Ulcinja.

Po spisima bizantskoga kroničara Ivana Skilice dukljanski kralj Mihailo (vladao 1046. - 1081.) je u Prapatni imao dvor.

No, Prapatna se u *Glavi XXXVIII. Ljetopisa popa Dukljanina* pominje i prije Mihaila, za vrijeme kneza Vojislava, njegovog oca i dukljanskog vladara od 1018. do 1043. godine

Vojislavljev je i pokopan 1043. u dvorskoj kapeli Svetoga Andrije u Prapatni. Opatija u Prapatni bila je posvećena Svetim Sergiju i Vakhu.

HVALA VAM NA PAZNJI!

